

Dr. IULIANA BĂNCESCU

Probleme actuale ale cercetării folclorului creștin

Introducere

În perioada de după revoluția din 1989 și în cultura populară s-au petrecut schimbări care au afectat structura și funcțiile categoriilor folclorice cunoscute, determinând evoluții dintre cele mai surprinzătoare, dar firești, dacă ne raportăm la schimbările suferite de comunitățile românești.

În ultima perioadă de timp au dispărut unele categorii folclorice (basmul, balada, doina), altele au evoluat de la ritual la spectacol (obiceiurile legate de nuntă), s-au înmulțit practicile magice, în forme mai mult sau mai puțin legate de tradiție.

În desfășurarea obiceiurilor s-au produs de asemenea mutații importante. Sunt tot mai puține obiceiurile care se desfășoară în mediul lor firesc și fără vreo provocare din exterior. De aceea sunt tot mai puține acele obiceiuri care pornesc dintr-o necesitate a comunităților românești, ilustrând funcțiile tradiționale ale folclorului și făcând parte cu adevărat din viața comunităților în care se performează.

Împlicit, se înmulțește numărul manifestărilor care apar în ochii cercetătorilor contemporani drept artificiale: reconstituiri, spectacole de folclor, expoziții, festivaluri. Artificialitatea acestor manifestări este receptată prin aceea că ele se performează în afara mediului lor, uneori în mediul urban, conținând obiceiuri, din mai multe localități și uneori chiar zone etnografice. Dat fiind contextul, obiceiurile își pierd și funcția pe care ar fi avut-o în comunitatea tradițională, fie ea de mediere, de urare, magică sau rituală. Rămâne doar desfășurarea secvențelor ceremoniale, dar și din acest scenariu lipsesc anumite părți care nu sunt adecvate noului context scenic, nici publicului urban. Acesta din urmă nu-și mai exercită rolul de participant activ la obicei, nu-l mai "corectează", nu mai intervine în desfășurarea lui, ci se constituie doar într-un observator exterior, fără ca măcar să cunoască ritualul, textul sau semnificația actelor care se performează în fața sa; este outsider din toate punctele de vedere, fiind interesat numai de spectacol. Putem remarca așadar și în comunitățile quasi-tradiționale, înclinarea omului modern către distracție, către sensul superficial, ușuratic al lumii, care a antrenat schimbări și în performarea și receptarea datinilor și obiceiurilor.

Rămânând la nivel uman, constatăm că astăzi nu mai există nici performerii obiceiurilor de altădată. Încercările științei, ale tehnicii, de a reduce diferențele dintre sat și oraș, și-au pus amprenta nu numai asupra vieții materiale (port, muncă, unelte, casă și gospodărie), ci și asupra celei spirituale a performerilor. Accesul tot mai ușor la informație (televiziune, internet, radio), posibilitățile de deplasare mai mari, ușurarea muncii fizice prin introducerea uneltelor mecanizate, naveta pe care mulți o fac între sat și oraș, sunt doar câțiva factori care l-au determinat pe omul din co-

munitățile tradiționale românești să-și schimbe modul de a gândi și viziunea despre viață, despre tradiții, despre rolul acestora.

Televiziunile, festivalurile, spectacolele de folclor i-au oferit modele, ba chiar și obiceiuri “interesante”, pe care le putea practica și el. Faptul că sunt străine zonei și tradițiilor lui nu mai are nici o importanță, în fața autorității modelului. “Am văzut la televizor” sau “am citit într-o carte” sunt replici de care se lovește tot mai des cercetătorul curios să afle vechimea și proveniența unui anumit obicei.

Aceleași instituții au și rol coercitiv al obiceiurilor contemporane. Adeseori întrebat de ce nu practică obiceiul conform tradiției locului său, performerul raspunde “am văzut la televizor că nu așa se face, ci așa”. Cei tentați de latura arhaică sau precreștină a obiceiurilor românești pot lua bine aminte la aceste replici. Și nu fără folos pentru că deseori chiar ei își asumă rolul de îndrumători culturali, stimulând „conservarea” folclorului românesc prin mijloace artificiale, cunoscute sub numele de implanturi culturale, „reînvierea tradiției”, reconstituiri. Acestea rămân, uneori, numai simple și singulare manifestări, ca și trecerea unui cercetător printr-o localitate.

Nu dorim să extindem prea mult privirea generală asupra fenomenului folcloric contemporan, pe care ne-am propus să o realizăm ca o introducere a studiului nostru. De aceea ne rezumăm să constatăm că aceste implanturi culturale sunt doar parțiale (nu privesc tradiția unui loc, ci doar un obicei anume), se fac deseori după criterii amatoriste (se preiau obiceiuri de la televiziune, din cărți, fără a se ține cont de specificul zonei și de particularitățile pe care le-a avut obiceiul care încă se practica, în localitatea respectivă), păstrează doar scenariul, costumele și recuzita obiceiului, ignorând semnificațiile acestuia, funcția sa tradițională, implicațiile spirituale, integrarea în tradiția satului respectiv.

Deși un cercetător mai tradiționalist ar fi înclinat să privească cu scepticism acest fel de manifestări, ca și cele enumerate anterior (spectacole, festivaluri, emisiuni radio, TV), omul secolului nostru, obișnuit cu viteza și graba, le integrează rapid în tradiția locului. Se vorbește tot mai mult despre tradiția unor festivaluri, a unor formații de dansuri (semi)profesioniste, a unor manifestări care au devenit tradiție ... în ultimii ani. Însuși conceptul de tradiție și-a pierdut consistența. Aceasta nu mai reprezintă un ansamblu de practici, ritualuri, datini, obiceiuri, reguli, care normează viața, comportamentul, concepția despre lume a unei comunități, ci se situează la un nivel mai superficial, al unor acte exterioare, repetate sau dobândite recent, pe care comunitatea și le asumă ca reprezentative. E de prisos să spunem că toate acestea, pe lângă funcție, și-au pierdut și semnificația. Motivația pe care o aud cel mai adesea specialiștii este că „așa se face”, „așa e bine”, „așa am apucat”. Și aceasta e o dovadă a lipsei căutărilor mai profunde, a lipsei unui sens al existenței, a legăturii cu tradiția și, implicit, o criză a identității omului contemporan, care nu-și mai cunoaște rădăcinile și nu mai este preocupat de latura spirituală a existenței, ci doar de unele manifestări exterioare.

Pe scurt, acesta este contextul contemporan în care există și folclorul religios, cu specificul său. În acest caz trebuie să adăugăm și prezența altor factori care au determinat înflorirea, după revoluție, a folclorului religios și stadiul în care există acesta în comunitatea românească contemporană.

După 50 de ani de comunism, în care erau interzise, sau măcar proscrie activitățile spirituale de orice natură, se pare că și românii și-au redescoperit latura spirituală, creștină a existenței lor. Folclorul religios este o mărturie a acestei realități istorice și sociale.

Spre deosebire de cel „laic”, folclorul religios are avantajul de a fi normat de două tradiții: una „populară” și Sfânta Tradiție. Această dublă normare a făcut ca folclorul religios pe de-o parte,

să se integreze în ansamblul tradițiilor românești, iar pe de altă parte să nu se depărteze prea mult de ortodoxie, ci să devină un „creștinism popular”, reflectarea modului de receptare și aplicare în condițiile vieții a învățaturii creștine, în comunitatea românească. Acest lucru a fost posibil întrucât românii acordă tradiției o semnificație sacră, iar bisericii locul central în așezare și în comunitate.

Ambele tradiții sunt normative pentru viața românilor, supremația avându-o cea bisericească, deținătoarea Adevărului, atât pentru lumea în care trăim, cât și pentru veșnicie. Aceasta face ca românii să considere îndeplinite o serie de ritualuri, prezente și în folclor, numai dacă actele liturgice necesare au fost oficiate. Ne referim la botez, nuntă, parastase, dar sfera poate fi extinsă, unele elemente creștine (postul, închinarea în biserică, milostenia, viața morală, etc.) devenind tradiții, iar altele folclorice fiind asimilate de biserică, uneori integrate altor practici creștine, liturgice sau nu.

Simbioza dintre cele două tradiții (creștină și populară) a făcut posibilă creștinarea obiceiurilor românești, dar și existența Bisericii în condițiile de viață ale comunităților din diferite zone, cu obiceiuri, practici și mentalități diferite. Astfel, în ce privește folclorul religios din spațiul românesc, se delimitează clar zona Ardeal-Banat de Moldova-Muntenia.

Diferențele sunt date de o istorie bisericească, politică și socială diferită, care au dus la diferite tradiții bisericești și populare, remarcabile astăzi prin practici distincte, comune unei arii teritoriale mai extinse sau mai limitate.

Principalul factor care a generat aceste diferențe a fost unirea de la 1698 a bisericii ardelenice cu Roma, unire din care a rezultat o religie hibridă, orientală ca practică, occidentală ca dependență canonică și, în parte, ca doctrină. Ruptă de tradiția creștinismului răsăritean, dar prea departe pentru a se nutri din cel apusean, această religie unită și-a găsit sursa de înnoire în cultura populară. Nici revenirea la Biserica Ortodoxă din 1948 nu a pus capăt fastuoaselor obiceiuri populare creștine prezente în zonă. Dar acestea au luat mai mult avânt în perioada de după revoluție, când se vorbește de retrocedări, de o susținută politică de revenire la catolicism a Scaunului de la Roma, reprezentat de ierarhi și preoți, dar fără o susținere prea mare din partea credincioșilor. Ceea ce poate constata orice observator al obiceiurilor din zonă este însă că, sub diferite vremuri, stăpâniri și biserici, ele s-au păstrat până azi. Ne referim la pricesne și la pelerinajele de Sfânta Marie Mare.

Nu dorim să accentuăm diferențele dintre zonele României în ceea ce privește specificul tradiției populare sau bisericești. De fapt, în folclor se vorbește despre specificul unei zone și mai puțin se militează pentru diferențele în sine, cu excepția cazului în care se vorbește despre individualizarea unei zone, etnii, confesiuni.

Dacă despre cultura populară contemporană în general, se vorbește de o perioadă de decadență, de pierderea unei însemnate părți a patrimoniului, putem spune că în folclorul religios, situația stă altfel.

În anii de după revoluție, odată cu libertatea dată creștinismului, folclorul religios a cunoscut o înflorire, materializată în extinderea subcategoriilor existente și dobândirea altora noi. Cu cât cunoașterea credinței creștine de către oameni este mai profundă, cu cât mai mulți devin creștini practicanți, cu atât mai mult se îmbogățește folclorul religios.

La începutul secolului al XX-lea se putea vorbi în acest domeniu despre creații ale diecilor și preoților de la țară, care îmbinau tradiția cu creștinismul. Aceste texte aveau, în primul rând, un rol catehetic, expunând învățăturile creștine pe înțelesul poporului. Simple, clare, picturale putem spune, ele detaliau sau completau informațiile biblice, devenind, alături de pictura bisericească, o Biblie populară.

În comunitatea de astăzi, fenomenul este nu doar mult mai amplu, ci și mai complex. Complexitatea și-a dobândit-o prin mulțimea și varietatea surselor de informare de care dispun oamenii, prin coexistența și interferența cultelor religioase și nu în ultimul rând printr-o viață liturgică mai activă. Acest context a făcut nu doar ca creațiile din domeniul folclorului religios să se înmulțească, ci și ca ele însele să dobândească o mai mare circulație și răspândire, fiind cunoscute și asimilate și de alte comunități decât cele în cadrul cărora au circulat inițial.

Pe lângă rolul catehetic, aceste texte și obiceiuri au astăzi o însemnătate mult mai complexă. Prima ar fi de menționat latura lor misionară. În acest context, ele se încadrează în misiunea laicului în Biserică, sprijinind misiunea preoților, răspândirea și cunoașterea credinței, moralei, actelor de cult, sărbătorilor, etc.

Data fiind pregătirea mai înaltă, teologică, a celor care creează aceste texte, multe dintre ele au valoare dogmatică, ilustrând dogma creștină fără abateri de la adevăr.

Nu este de neglijat nici latura lor militantă, apologetică, care îndeamnă la trezvie și la luptă pentru păstrarea adevăratei învățături creștine, a vieții creștine vii, în Biserică.

O altă latură pentru care militează folclorul religios este cea morală. Este vorba nu numai despre propovăduirea unei vieți curate din punct de vedere moral, ci și despre atingerea idealului moral al sfințeniei, de expunerea unor modele vii, a vieții sfinților, demne de urmat de întreaga comunitate.

Folclorul religios are, în fine, și rolul de a reprezenta tradiția unei anumite zone, raportând-o din punct de vedere etnic și confesional la celelalte grupuri existente în zona respectivă. Este vorba, mai ales, de sărbători, când fastul liturgic al sărbătorilor este completat de cel popular.

În contextul folclorului contemporan, cel religios nu este „folclor nou”, el existând, în toate formele de manifestare și în perioada comunistă. Este vorba însă acum despre o existență mai liberă, mai amplă, mai fastuoasă a acestor forme de manifestare, de reliefarea tot mai evidentă a unei laturi religioase a folclorului contemporan.

Faptul că obiceiurile populare românești țin, pe de o parte, de Biserică, iar pe de alta de tradiție, nu face decât să pună în lumină dimensiunea religioasă a existenței omenești, prin cea folclorică și să dea un plus de culoare celei folclorice, prin cea religioasă

2. Folclorul religios

Ceea ce se poate defini drept folclor religios în comunitatea românească contemporană este, de fapt, folclorul creștin, reprezentând majoritatea populației, cea ortodoxă.

Deși cercetările de specialitate fac adeseori aluzie la o dimensiune arhaică, precreștină, a folclorului românesc, în zilele noastre nici memoria pasivă, nici cea activă a comunității nu mai păstrează amintirea acestei laturi în mod explicit. Ceea ce sugerează specialiștilor interpretări de această natură este fie existența unor (fragmente de) obiceiuri (ritualuri), care și-au pierdut, de fapt, semnificația în timp, fie analogiile dintre obiceiurile actuale și altele mult mai vechi, fie paralelismele culturale, care îndreptățesc sau nu, interpretările pe care specialiștii le dau anumitor obiceiuri.

Ne situăm, în prezent, într-o perioadă în care majoritatea obiceiurilor și-au pierdut semnificațiile, ele avându-și, pentru comunitatea contemporană, motivația și semnificația doar în simpla lor existență. Cercetătorul de teren aude cel mai adesea motivații de tipul “c-așa se face”, “c-așa-i obiceiul”, “c-așa am apucat”, ori “c-așa e bine”, etc. Dacă acestea sunt “motivațiile” performerilor, ale specialiștilor sunt, de obicei, mult mai docte și mai bogate, lăsând loc unor speculații

mai mult sau mai puțin științifice, care nu-și află locul în comunitatea studiată. De cele mai multe ori, este vorba de impunerea unor prejudecăți cu care vine cercetătorul format în spiritul unei anumite bibliografii sau școli, sau de simpla paradă de erudiție și nu de reflectarea realității de teren așa cum se găsește ea, în mod obiectiv.

De altfel, multe dintre aceste speculații nu au ca bază documente arheologice, istorice, antropologice, ori de altă natură, specifice spațiului românesc, ci pleacă de la unele valabile în alte spații, confundându-se paralelismele culturale cu influențele sau generalizându-se obiceiuri și stări de fapt neatestatate documentar în spațiul românesc. De exemplu, multe dintre interpretările “păgâne” ale folclorului românesc se bazează pe documente valabile în partea apuseană a Imperiului Roman, dar care la noi nu-și află corespondentul în nici un fapt cultural. De aici, interpretările păgânizante ale obiceiurilor de iarnă, sau de Paște, sau ale sărbătorilor sfinților de peste an. Adăugând sau supralicitând unele fapte din istoria bisericească, cercetătorii ajung la concluzii eronate, inadecvate spațiului carpato-danubiano-pontic și cu atât mai puțin folclorului românilor, care au apărut ca popor în epoca creștină, după anul 106. De fapt, dacă vorbim despre folclorul **românesc**, realitatea de teren și atestările care există despre trecut ne îndeamnă să vorbim de un folclor creștin ca esență, cu unele influențe mai mult sau mai puțin evidente, deoarece folclorul românesc își are originea în epoca creștină; chiar de sorginte apostolică, prin propovăduirea Sfântului Apostol Andrei.

Pentru a lua un exemplu mai concret, propunem să ne oprim la asocierea care se face, în general, în bibliografia de specialitate, între Crăciun și zeul Mythra. Este un fapt real în istoria bisericească acela că, la 25 decembrie, la Roma aveau loc marile sărbători ale zeului solar Mythra, a căror pompă îi atrăgeau pe mulți dintre creștini, chiar și în secolele al III-lea –al IV-lea. De aceea, Părinții Bisericii au hotărât să mute sărbătoarea Nașterii Domnului (sărbătorită în acea vreme la 6 ianuarie, odată cu Botezul, sub numele de Epifanie sau Teofanie) la data de 25 decembrie. De pe atunci, la această dată se sărbătorea Nașterea lui Hristos, soarele dreptății, creștinii fiind poftiți să asiste la Sfânta Liturghie, nu la serbările organizate de păgâni în cinstea zeului lor. Cam aici se opresc faptele istorice, care urmăreau mai mult oprirea creștinilor de la participarea la serbări păgâne decât creștinarea unei sărbători romane sau de resemnificarea acesteia. Cu atât mai mult, nu se poate vorbi despre corespondențe între Crăciun și Mythralii, unul ținând de religia creștină, iar celelalte de credința romanilor, combătută în mod sistematic de martirii primelor veacuri și de Părinții Bisericii.

În legătură cu mythraliile, se cunoaște faptul că ele erau mai ales sărbători ale armatei romane. Dacă Legiunea V Macedonica sau altă legiune romană prezentă la noi au adus și acest cult și mai ales măsura în care el s-ar fi răspândit pe teritoriul vechii Dacii, în rândul populației băștinașe rămâne o problemă neatestată în documente. Se consemnează însă că militarii armatei romane practicau și cultul împăratului (trecut în rândul zeilor) dar care niciodată nu s-a practicat pe teritoriul românesc actual. Această stare de fapt ne-ar conduce la concluzia că nici cultul zeului Mythra nu a fost practicat la noi. În plus, documentele istorice nu consemnează practicarea Saturnaliilor (legate tot de Crăciun în bibliografia de specialitate) în actualul spațiu românesc.

Aceste erori sau interpretări forțate ne atrag atenția asupra confuziei care se face între influențe și paralelismele culturale, în interpretarea faptelor de folclor religios contemporan. In ce ne privește, pledăm pentru adecvarea metodei la obiect, iar nu a obiectului la metodă. Interpretările, considerăm noi, trebuie să fie realiste și adecvate spațiului și timpului în care se face cercetarea. Credem că trebuie respectate semnificațiile pe care insider-ii le acordă obiceiurilor, iar nu impuse semnificații străine, fie ele și din prestigioase tratate sau autori.

A ne situa numai între ipoteze și speculații științifice ni se pare un drum riscant, mai ales pentru faptul că fenomenul culturii populare, așa cum se manifestă el în prezent, oferă suficiente certitudini, suficiente piste de interpretare, bazate pe documente și pe realitatea de teren; suficient material, a cărui legătură cu creștinismul este indubitabilă.

Încercările de a demonstra "precreștinăitatea" folclorului românesc sunt de dată recentă, din perioada umanist-iluministă a culturii române, când mișcarea social-politică din jurul Scolii Ardelenelor demonstra unitatea românilor pe baza originii latine a limbii, neamului și folclorului. Din acea vreme s-a făcut loc unor speculații care au introdus panteonul roman și în folclorul românesc, fără o justificare științifică, bazată pe izvoare credibile, din spațiul românesc.

În plus, în vremea comunismului, când creștinismul era pus în umbră, s-a supralicitat latura păgână a folclorului românesc, conform "tradiției" deja moștenite în cercetarea de specialitate și dublate de lipsa credinței sau a pregătirii teologice a cercetătorilor, ca și (mai ales!) de interdicțiile pe care le impunea cenzura. O cultură populară plină de zei, inexistenți pe teren, a căror amintire se pierduse demult și a căror existență nu putea fi demonstrată, nu deranja pe nimeni.

Vorbind, așadar, de folclorul românesc, vorbim despre un folclor creștin, ca esență, practici, credințe, semnificații. Elementele păgâne moștenite se delimitează clar, constituind lumea magiei și a superstiției, în care se încadrează ritualuri și practici distincte, care nu pot fi niciodată confundate cu întregul folclor românesc.

Ele se încadrează în eterna luptă dintre bine și rău, pe care o are de dus creștinismul de-a lungul veacurilor nu numai cu zeii neamurilor păgâne, ci și cu gândirea omenească căzută de la Dumnezeu, odată cu nesupunerea lui Adam. De aici, necesitatea propovăduirii creștine în toate timpurile, întrucât viața și deprinderile creștine țin de educație, nefiind, în lumea de azi, un dar firesc, cu care să se nască omul.

În rândul disciplinelor de studii folclorul religios are o situație specială.

Existența lui este contestată de biserică, pe motivul necanonicității, fiind exclus de la studiu, pe de o parte, pe de altă parte folcloriștii îl trec în rândul textelor teologice, „nedemne” de a fi studiate. Dacă teologii își pot găsi justificarea în apărarea dogmei, a adevăratei credințe, folcloriștii riscă să pună ca temei al neputinței lor lipsa cunoștințelor teologice, a unei perspective interdisciplinare pe care o presupune cu necesitate studiul folclorului religios.

Deși considerăm că este imposibilă disocierea folclorului religios de întregul fenomen folcloric contemporan, trebuie să constatăm că el are un specific aparte care ne impune unele delimitări, astfel încât să putem reliefa mai bine dimensiunea religioasă a folclorului contemporan.

Dacă ar fi să vorbim despre delimitări categoriale, ar trebui să împărțim folclorul religios în categorii specifice, categorii preluate și de folclorul anticreștin.

Categoriile specifice țin de manifestarea folclorului religios în mediul său specific, și anume comunităților monahale, eclesiale (parohii), în rândul creștinilor practicanți. Dacă tradiția este o sursă de valori transmise de la o generație la alta, trebuie să remarcăm că acest concept se încadrează cel mai bine poruncii Mântuitorului de a propovădui (nu a scrie) Evanghelia, cât și practicii monahale și duhovnicești din Biserica Ortodoxă.

Între categoriile specifice folclorului religios delimităm, astfel, povestirile despre viețile sfinților (biogeografii), narațiuni personale cu caracter creștin, povestiri despre minuni, tot mai prezente în zilele noastre, pricesnele și colindele, hramurile și cuvintele de învățătură, care, cele din urmă, pot avea și caracter scris.

Categoriile preluate de la folclorul „clasic” sunt cele care țin de sărbătorile calendaristice și ale vieții de familie. Aceste obiceiuri au și o latură eclesială, fie că este vorba despre Sfinte

Liturghii și pomeni, fie despre o Sfântă Taină, dincolo de această latură și legat de ea sunt ritualuri și obiceiuri populare prin care se mărește fastul sărbătorii sau care adună întreaga comunitate, în comunicare, să sărbătorească.

Folclorul pe care l-am denumit anticreștin este, de fapt, folclor păgân propriu-zis, așa cum a fost păstrat până în zilele noastre: obiceiuri legate de vrăjitorie, ghicit, farmece, descântece, superstiții, prezente în toate obiceiurile populare, chiar pe lângă elementele creștine, dar și în calitate de categorii aparte ale folclorului religios.

Această scurtă trecere în revistă a categoriilor folclorului religios ne dă preilejul să remarcăm împletirea sa cu alte obiceiuri și datini creștine sau nu, cu care coexistă și interferează. De asemenea, avem prilejul să remarcăm distincția folclorului religios de alte categorii și dimensiuni specifice culturii populare contemporane. Dacă alte laturi ale acesteia constituie categorii bine delimitate autonome, am putea spune că (folclorul grupurilor profesionale, folclorul urban, etc.), folclorul religios este în strânsă legătură cu tradiția românească cea mai veche constituind o parte a acesteia, cea mai elevată, mai duhovnicească, cea care dă sens vieții și obiceiurilor populare.

La un nivel mai înalt, teologic, folclorul religios este rezultatul îmbinării tradiției populare cu Sfânta Tradiție; reprezintă latura dinamică a Sfintei Tradiții care presupune aplicarea învățaturii creștine într-un anumit loc, în anumite condiții geografice, culturale, sociale, etc. El a fost definit drept creștinism popular, sau cosmic, și ține de receptarea dogmei, ritualului și practicilor creștine la nivelul poporului.

Datorită existenței Sfintei Tradiții, alături de Sfânta Scriptură, ca normă canonică a credinței ortodoxe, Bisericii i-a fost ușor să se încadreze în tradiția românească, să-și asimileze și să-și creștineze valorile, să i le îmbogățească.

Sfânta Tradiție, așa cum se prezintă ea în teologie, nu are nimic comun cu tradiția populară, așa cum cred unii. Ea reprezintă „întreaga operă a lui Iisus Hristos, în timp, adică mesajul apostolilor transmis Bisericii „sau” modul de a transmite Revelația dumnezeiască, în istoria bisericii (I trim 6,20), care nu este o simplă trecere de la o generație la alta a unei moșteniri sau o cronologie, ci o succesiune în care Biserica în același timp continuă și înnoiește credința de la început (In, 16,13)”.

Mai concret, în teologie este văzută drept tradiție, opera Sfinților Părinți din primele opt veacuri creștine, cu o latură dinamică, ce ține de transmiterea și aplicarea învățaturii creștine, până astăzi. Este mai mult o tradiție bisericească, clericală, care, însă își găsește aplicarea și în lumea laică.

Ea a fost preluată și de popor și transmisă nu numai în Biserică, ci și pe cale familială ca datină, fiind integrată astfel tradiției populare. Aceasta a fost una dintre cele mai puternice motivații a faptului că în anii de comunism credința a rezistat în România. Dar a fost și motivația unui fapt criticat mai ales în mediul clerical și anume așa-zisul „creștinism din datini”, plin de învățături și practici străine de adevărul creștin.

De aceea Biserica „controlează” și exercită o cenzură asupra învățaturii creștine, a practicilor și ritualurilor populare, pentru a le menține în limitele admise de Scriptură și tradiție, a le ferii de erezie și, astfel, a le face lucrătoare pentru mântuirea oamenilor. Pe de altă parte, Biserica perfectează și stimulează practicarea unei serii de datini populare, cu scopul de a antrena întreaga comunitate la sărbătorirea unui eveniment și de a lega întreaga spiritualitate, mai ales a satelor, de Biserică.

Prin prezența sa la performarea unor obiceiuri populare, preotul nu-și contrazice cu nimic

misiunea. El vine să binecuvânteze, să sfințească, să propovăduiască învățătura creștină, să dea un înțeles creștin datinilor și obiceiurilor performate. Nu în ultimul rând, rolul său este de a-i face conștienți pe cei prezenți de importanța sărbătorii și de locul pe care îl au datinile populare în acest context.

Prin implicarea Bisericii în performarea tradițiilor populare, în ultimii ani, s-au produs schimbări importante în cultura populară actuală. O parte dintre datinile păgâne au dispărut, ori, cum este cazul magiei, s-au delimitat mai clar de tradițiile cu caracter creștin. De multe ori, preoții au stimulat acest fenomen, întrucât rezistența datinilor în perioada postrevoluționară se datorează și performării lor în legătură cu calendarul creștin, deci și cu Biserica.

Și altfel nici nu se putea, deoarece, în anii imediat următori revoluției am întâlnit o criză a culturii populare, o decadență a obiceiurilor, datorată lipsei de coordonare, în teritoriu, a acestor fenomene, dată fiind dispariția instituțiilor comuniste care aveau acest rol (mișcarea artistică de masă „Cântarea României”, evenimentele culturale, etc.). La un alt nivel, spiritual, o bună parte a coordonării fenomenului folcloric actual în mediul rural l-a preluat Biserica. În mod neoficial, desigur, datorită caracterului creștin al sărbătorilor românești și a laturii lor liturgice, ele se desfășoară, de multe ori, sub oblăduirea (tacită sau nu) a bisericii, împreună cu ritualul popular care le însoțește. De aici și creștinarea lor. Iar Biserica s-a simțit datoră să distingă între valorile creștine și cele păgâne, promovându-le pe cele dintâi.

În prezent suntem într-o perioadă în care și în domeniul folclorului religios, s-au decantat și așezat valorile și putem vorbi de un patrimoniu. Dificultatea interpretărilor stă însă în chiar acest caracter viu al folclorului religios, în care valorile sunt încă în mișcare, în curs de așezare, unele fiind de dată recentă și mai mult sau mai puțin asimilate de comunitate.

La nivel religios, teologic, se vorbește în ultimii ani despre ecumenism, despre o unire religioasă. Consecința a globalizării și rezultat al amestecului politicului în biserică, acesta tinde către o unificare superficială a bisericilor, cu păstrarea specificului fiecăreia. Deși prezentă de o sută de ani, ideea a rămas, până în prezent, în domeniul utopiei, mai mult la nivelul unora dintre conducătorii Bisericii și al unor instituții panreligioase, cum ar fi Consiliul Mondial al Bisericilor.....

Mișcările etnice care au avut loc, în ultimii ani, în Balcani, au dus chiar la diferențe confesionale la delimitări teritoriale și la mai stricte delimitări în ceea ce privește tradițiile etnice și confesionale. Lupta pentru drepturi mai mari ale minorităților a făcut ca acestea să delimiteze locul pe care-l ocupă în ansamblu unui popor. Și în acest context, cultura populară a avut un cuvânt greu de spus ea fiind, alături de limbă și credința religioasă, cel mai important reper al identității etnice.

Această tradiție s-a manifestat în ultimii ani și la minoritățile din România. Lupta politică pentru drepturi constă, de fapt, în principal, pentru afirmarea celor trei repere de bază ale identității, mai sus menționate.

În domeniul tradiției, minoritățile din România au realizat mult în ultimii ani. Au reușit să-și configureze un patrimoniu, bazat pe reconstituiri, împrumuturi din spațiul de origine, dar și performarea obiceiurilor vii care se mai păstrau. De o reînviere se poate vorbi nu numai în domeniul tradițiilor, ci și în cel religios, oamenii acordând o mai mare însemnătate vieții religioase, lăcașurilor de cult, legăturii dintre biserică și tradiția populară.

Putem spune că, de fapt, acesta este mediul propice dezvoltării folclorului religios. În mediile multietnice el are mai multe valențe:

- constituie factor distructiv între etnii și confesiuni;

- participă la conturarea specificului etno-confesional;
- este factor de reacție la cultura populară și spiritualitatea celuilalt;
- este rezultatul unor interferențe între etnii și confesiuni, care înseamnă, pe de o parte, distincții, iar pe de alta asemănări, dar și preluări, uneori dintre cele mai surprinzătoare (a se vedea de ce practicarea obiceiurilor creștine (de exemplu colindatul, mersul copiilor după ouă, de Paști) de către musulmanii dobrogeni și a celor musulmane de către creștinii din zonă);
- este rezultatul conviețuirii și al înrudirii, pe linie familială, a reprezentanților mai multor etnii și confesiuni, fapt care îl face mai viu, mai interesant;
- nu are granițe bine stabilite, deși constituie o marcă etnică și confesională, fiind practicat de mai multe etnii și confesiuni și răspândit pe teritoriul românesc prin preluări din mass-media sau de la marile mănăstiri (ne referim aici mai ales la cele din Ardeal); fără a respecta criteriile definirii unei identități locale stricte;
- constituie latura militantă a folclorului contemporan, promovând alături de valorile creștine, pe cele morale, tradiționale;

Dacă l-am pune în legătură cu Biserica, folclorul religios ar face parte din misiunea laicilor în Biserică, cu scop apologetic, misionar, catehetic. Este vorba însă de o misiune „neoficială”, venită mai mult dinspre partea laică, dar susținută și de clerul inferior, având un rol important în propovăduirea credinței creștine în comunitatea contemporană.

Prin valorile pe care le deține, atât din domeniul religios, cât și din cel folcloric, folclorul creștin contemporan poate reprezenta specificul spiritualității românești, conturându-i o identitate în lumea pluralistă și globalizantă europeană.

El demonstrează, de la sine, religiozitatea secolului al XXI-lea, dar și faptul că românii și-au păstrat latura spirituală a existenței, dincolo de valurile istoriei și de provocările la care au fost supuși.

Folclorul creștin românesc este o dovadă a transmiterii învățăturii creștine prin familie și comunitatea laică, dar și a tezurării unor valori fundamental-umane în tradiția populară.

Procesiune, foto: Felician Săteanu

Résumé

Problèmes actuels de la recherche du folklore religieux

Après 50 ans de communisme où les activités spirituelles de tout type étaient interdites ou au moins condamnées, il paraît que les Roumains ont découvert leur spiritualité, leur existence chrétienne. Le folklore religieux est le témoin de cette réalité historique et sociale.

Par rapport au folklore "laïque", celui religieux a l'avantage d'être reconnu par deux traditions: l'une populaire et l'autre représentée par la Tradition Chrétienne. Cette double reconnaissance a déterminé d'une part l'intégration du folklore religieux dans l'ensemble des traditions roumaines, et d'autre part elle a fait que ce dernier ne s'éloigne pas trop de l'orthodoxie devenant ainsi une "chrétienneté populaire", une modalité de réception et application des Saints Ecrits dans la communauté roumaine. Cette chose est devenue possible car les Roumains accordent à la tradition une signification sacrée et à l'église un lieu privilégié au sein de la communauté.

La symbiose entre les deux traditions (chrétienne et populaire) a rendu possible la christianisation des traditions roumaines mais aussi l'existence de l'Eglise dans les communautés de différentes régions ayant des traditions et des mentalités différentes. Ainsi, en ce qui concerne le folklore religieux de l'espace roumain, délimite-t-on clairement la région Ardeal-Banat de Moldova-Muntenia.

Dans le contexte du folklore contemporain, le folklore religieux n'est pas un "folklore nouveau" car il existait sous toutes ses formes de manifestation dans la période communiste aussi. Il s'agit maintenant d'une existence plus libre, plus ample, d'une manifestation plus fastueuse, d'une mise en évidence du côté religieux du folklore contemporain.

Le fait que les rites roumains tiennent, d'une part de l'Eglise et d'autre part de la tradition, valorise la dimension religieuse de l'existence humaine par l'empreinte folklorique et vivifie le folklore par la dimension religieuse.